

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra sociologie a andragogiky

SOCIÁLNÍ INTEGRACE UKRAJINCŮ

V ČESKÉ REPUBLICE

THE SOCIAL INTEGRATION OF UKRAINIANS

IN THE CZECH REPUBLIC

Bakalářská diplomová práce

Miroslava Valová

Vedoucí bakalářské diplomové práce: PhDr. Daniel Topinka, Ph.D.

Olomouc 2013

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne: 26. března 2013

.....

Míroslava Valová

Děkuji panu PhDr. Danielovi Topinkovi, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce a mnoho cenných rad, které mi poskytl při jejím zpracování.

Obsah

Úvod.....	4
1. Ukrajinci v ČR	6
2. Integrace.....	8
2.1. Definice integrace.....	8
2.2. Pojetí integrace.....	9
3. „Vnější“ sféry ovlivňující integraci.....	11
3.1. Současná integrační politika v ČR	11
3.2. Postoje přijímající společnosti	13
4. Integrace Ukrajinců v dimenzích sociální integrace	16
4.1. Strukturální dimenze	16
4.1.1. Pobyty a bydlení.....	16
4.1.2. Trh práce a ekonomická situace.....	19
4.1.3. Vzdělávání	23
4.1.4. Sociálně zdravotní integrace.....	25
4.2. Kulturní dimenze	27
4.3. Interaktivní dimenze.....	31
4.4. Identifikační dimenze.....	34
Závěr	36
Anotace.....	39
Seznam použitých zdrojů	41

ÚVOD

Jako téma své bakalářské práce jsem si vybrala sociální integraci Ukrajinců v ČR. Počet cizinců u nás neustále narůstá a Česká republika již není pouze přechodnou zastávkou pro cizince, kteří míří na západ, ale ona sama se stává cílovou destinací, a to především pro cizince ze třetích zemí, mezi které patří i Ukrajinci. Vysoký počet cizinců u nás si pak žádá naši pozornost a stává se aktuálním tématem. V současnosti se téma migrace a integrace dostává už i do povědomí širší veřejnosti a i v integrační politice státu můžeme za posledních deset let vidět velké pokroky.

V České republice mnoho lidí vnímá Ukrajince jako dělníky na stavbách, někteří na ně dokonce nahlíží jako na ty, kteří berou Čechům práci. Pro Ukrajince proto nemusí být vůbec jednoduché navázat nějaký vztah s členy hostitelské společnosti.

Cílem této bakalářské diplomové práce je seznámit s charakteristikou Ukrajinců žijících v ČR s ohledem na celkový průběh jejich integračního procesu. Práce bude sledovat, s jakými hlavními bariérami se musí vyrovnávat a jaké volí strategie pro zvládání obtížných situací, které se jim postaví do cesty. Dále se zaměříme na to, jak oni sami vnímají českou společnost, české instituce a veškeré panující podmínky pro jejich život tady. A naopak věnujeme prostor pohledu české majoritní společnosti na cizince, kteří tu žijí, a také nastavení současné integrační politiky státu.

V prvních dvou kapitolách se seznámíme se stručnou charakteristikou Ukrajinců žijících v ČR a s pojmem sociální integrace. V dalších kapitolách se již budeme zabývat samotnou integrací. Nejdříve „vnějšími“ faktory, které velkým způsobem ovlivňují celý proces. Mezi ně by patřila integrační politika státu a postoje většinové společnosti. Ve zbytku práce se pak zaměříme na jednotlivé dílčí oblasti, které mají stěžejní vliv na úspěšnou integraci a které rozebereme ve čtyřech stanovených dimenzích – strukturální, kulturní, interaktivní a identifikační. V strukturální dimenzi, bude kladen důraz na zaměstnávání cizinců jako jednoho z klíčových faktorů, ovlivňujícího úspěšnou integraci. V kulturní dimenzi se zaměříme na osvojení si českého jazyka. Interaktivní dimenze pak bude pojednávat

o vztahu Ukrajinců s členy přijímající společnosti a na závěr v identifikační dimenzi se zamyslíme nad ztotožněním se Ukrajinců s českou společností.

Vycházet budu výhradně ze sekundární analýzy literatury a výzkumů, které byly na toto téma zpracovány. Práce by v závěru měla odpovědět na otázku, zda Ukrajinci vůbec směřují k úspěšné integraci do společnosti, protože úspěšnost integračního procesu Ukrajinců je pak i předpokladem pro bezproblémové soužití mezi nimi a českou společností.

1. UKRAJINCI V ČR

Ukrajinci jsou v současnosti vůbec nejpočetnější skupinou z občanů třetích zemí na území České republiky. V této kapitole věnujeme prostor jejich stručnému představení. Zmíníme, odkdy můžeme zaznamenat jejich historii na našem území, odkud k nám nejčastěji přicházejí, kolik jich u nás v současnosti pobývá a kde se nejvíce soustřeďují.

V minulosti jsme se mohli setkat s různými označeními pro státní příslušníky Ukrajiny. Byli označováni jako Rusíni či Malorusové (srov. Zilynskyj 2002, s. 6). V současnosti se však používá nám dobře známé označení Ukrajinci, kteří spolu s ostatními národy, například Slováky, Poláky apod., tvoří již dnes oficiálně uznávanou národnostní menšinu, která je mimo jiné podmíněna prokazatelnou historickou existencí na území našeho státu.

Pobyt Ukrajinců na našem území je zaznamenán již od 16. století, kdy studenti z Ukrajiny studovali na jezuitských vysokých školách v Praze a v Olomouci (srov. Zilynskyj 2002, s. 7–8). Ústřední období žití Ukrajinců u nás se pak bezpochyby odehrávalo v letech 1918–1938, kdy se oblast dnešní Zakarpatské Ukrajiny přičlenila k Československu (tamtéž, s. 20). Toto období spojení může mít vliv i na to, že jak v minulosti, tak i v dnešní době můžeme z provedených výzkumů vyčíst, že významnou zdrojovou oblastí migrace do ČR je právě Zakarpatskou Ukrajinu, kde je tento trend rozšířen celoplošně. V dalších oblastech Ukrajiny se setkáváme spíše s udržováním migrace mezi skupinami osob, které mají možnost navazovat na již existující migrační mosty (srov. Uherek a kol. 2008, s. 8).

V roce 2011 byl počet všech legálně pobývajících cizinců 434 tisíc, z toho v drtivé většině převažovali občané třetích zemí v čele s Ukrajinci, kterých tady legálně pobývalo 118,9 tisíc. Svým prvenstvím tak předčili i o necelých 10 % příslušníky slovenské národnosti (srov. Cizinci v ČR 2012). Rozmístění Ukrajinců je pak značně nerovnoměrné. Stejně jako ostatní cizinci se nejvíce soustřeďují ve velkých městech, kde je příležitost k sehnání práce vyšší. Jejich největší zastoupení tak můžeme nalézt

v hlavním městě Praze, dále ve Středočeském kraji a v Jihomoravském kraji. Nejmenší počet Ukrajinců pak pobývá v kraji Zlínském (tamtéž).

Podle statistik ČSÚ zjišťujeme, že u nás, zejména tedy ve velkých městech, pobývá velké množství ukrajinských státních příslušníků. S jejich pobytem v České republice pak vyvstává řada otázek, problémů a situací, kterými je nutno se zabývat.

2. INTEGRACE

V této kapitole si vymezíme pojem sociální integrace pro potřeby této bakalářské práce a seznámíme se s jejími dvěma pojetími, která se navzájem prolínají.

2.1. Definice integrace

Obecně lze integraci chápat jako „začlenění jedince do skupiny a jeho akceptování ostatními členy“ (Jandourek 2012, s. 112). Na obecné definici integrace lze dále vystavět definici sociální integrace, kterých existuje celá řada. Bosswick s Heckmannem si pod sociální integrací představují jakousi inkluzi a akceptaci přistěhovalců do systému institucí a celkově vztahů v hostitelské společnosti. Podle nich je integrace interaktivní proces, což obnáší učení se nové kultuře, získávání si určitého statusu a budování si vztahů s členy hostitelské společnosti a naopak pro hostitelskou společnost integrace zase znamená, že přistěhovalcům budou nabídnuty rovnocenné příležitosti (srov. Bosswick, Heckmann 2006, s. 11). V procesu integrace tedy dochází k začlenění imigrantů, v našem případě Ukrajinců, do institucí a kultury české společnosti a navázání vztahů s jejími členy.

Výše řečené je koneckonců i v souladu s Aktualizovanou Koncepcí integrace cizinců, což je jeden ze stěžejních dokumentů v oblasti politiky integrace cizinců v České republice (blíže se jí budeme věnovat v podkapitole *Současná integrační politika v ČR*). Podle Koncepce je integrace dynamický dlouhodobý oboustranný proces, který vyžaduje zapojení nejen cizinců a jejich potomků, ale i majoritní společnosti. Záměrem integračních opatření je pak flexibilní reagování na nové skutečnosti a potřeby, a to jak cizinců, tak i české společnosti, dále podpora sociální soudržnosti země a posilování vědomí vzájemné propojenosti migrace a integrace se sociálními, kulturními a ekonomickými aspekty společnosti (srov. Usnesení vlády... 2013).

Důležité je neopomínat, že se jedná opravdu o oboustranný proces, kdy tedy „sociální integrace se vztahuje k vzájemným vztahům mezi částmi a celkem, k jejich vzájemnému sepětí a spojení v jednotnou jednotku.

Z toho důvodu nemůže být pouze jednostranná, ale poněvadž se jedná o pluralitu sociálních vztahů, mnohostranná, nejméně dvoustranná – ze strany „celku“ a ze strany „částí“ (Geist 1992, s. 135). Nelze se zaobírat sociální integrací Ukrajinců pouze ve vztahu k nim samotným, nebo naopak pouze ve vztahu k majoritní společnosti. Vždy je třeba mít na paměti, že proces integrace ovlivňuje obě skupiny a aby byl úspěšný, je zapotřebí také aktivity obou skupin. Důležité jsou pohledy a přístup jak členů majoritní společnosti, tak ukrajinských imigrantů. Sociální integrace se tedy „pozitivně promítá do kvality života přistěhovalců i příslušníků majority a přispívá k zachování sociální soudržnosti ve společnosti. Naopak její selhání představuje riziko sociálního vyloučení přistěhovalců, tlaku na sociální systémy hostitelské společnosti, radikalizace a ohrožení sociálního smíru“ (Rákoczyová, Trbola 2008, s. 7).

Úspěšná sociální integrace je tedy nejen pro migranty, ale i pro hostitelskou společnost velmi důležitá. Je to proces, který umožňuje vzájemnou komunikaci mezi imigranty a majoritní společností, proces, který je seznamuje s hodnotami a normami zde panujícími. Dalo by se říci, že imigranti jsou méně zranitelní, pokud se dokážou orientovat v právním systému a znají svá práva a povinnosti. Zkrátka prostřednictvím sociální integrace získávají Ukrajinci nesmírně důležité znalosti a kompetence, které jim celkově ulehčují život v cizí zemi.

2.2. Pojetí integrace

Integraci můžeme pojímat různými způsoby. Někteří autoři se opírají o rozdělení britského sociologa Davida Lockwooda, který rozděluje integraci na systémovou a sociální. Systémová integrace je výsledkem fungování institucí a mechanismů – státního, právního a tržního systému. Sociální integrace je pak založena na zařazení jednotlivců do systému, na interakci mezi nimi a na jejich postojích vůči společnosti. Je to výsledek vědomých a motivovaných interakcí jednotlivců a skupin (srov. Lockwood in Bosswick, Heckmann 2006, s. 2). Z Lockwoodova pojetí vychází řada českých autorů. Například Topinka ve svých pracích zahrnuje do systémové/strukturní integrace oblast pobytu a bydlení, trhu práce a ekonomické situace, vzdělávání a sociálně-zdravotní integraci. Do sociální

integrace pak spadá kulturně-religiózní integrace a interaktivně-identifikační integrace (srov. Topinka a kol. 2010, s. 6).

Jedním z dalších pojetí, které se také nedívá na integraci jako na homogenní proces, nýbrž jako na multidimenzionální proces, je pojetí Bosswicka a Heckmanna. Toto pojetí se z velké části prolíná z výše uvedeným rozdělením dle Lockwooda. Bosswick s Heckmannem pracují s typologií čtyř dimenzí sociální integrace, ze kterých budeme vycházet i my při zkoumání integrace Ukrajinců do české společnosti. Jedná se o dimenze strukturální, kulturní, interaktivní a identifikační (srov. Bosswick, Heckmann 2006, s. 9–10). Pokud bychom porovnali dvě výše zmíněná pojetí, tak strukturální dimenze dle Bosswicka s Heckmannem by se prolínala se systémovou integrací Lockwooda a zbylé tři dimenze Bosswicka a Heckmanna by se prolínaly s pojetím Lockwoodovy sociální integrace.

Podle Drbohlava „někdy lze také ještě přidat „vnější“ sféru integračního procesu, kterou lze charakterizovat jako postoje přijímající společnosti“ (Drbohlav a kol. 2010, s. 95). My do této „vnější“ sféry zahrneme i současnou integrační politiku ČR, která také výrazným způsobem ovlivňuje integrační proces Ukrajinců.

3. „VNĚJŠÍ“ SFÉRY OVLIVŇUJÍCÍ INTEGRACI

Jak jsem již zmínila výše, v této kapitole věnujeme prostor dvěma oblastem ve „vnější“ sféře, které zásadním způsobem ovlivňují integrační proces. Jednou z oblastí bude současná integrační politika státu, která určuje cílovou skupinu integrace a určuje i cíle, kterých má být dosaženo. Druhá oblast pak bude tvořena postoji většinové společnosti k cizincům, kde budeme vycházet zejména z výzkumů veřejného mínění.

3.1. Současná integrační politika v ČR

Současná integrační politika v ČR vychází a jedná v souladu s Aktualizovanou Konceptí integrace cizinců, která navazuje na první vládní dokument z roku 1999 (srov. Leontiyeva 2011, s. 17). V roce 2012 byl ministerstvem vnitra zpracován postup při realizaci Aktualizované koncepce integrace cizinců – Společné soužití v roce 2013. „Postup konkretizuje záměry politiky integrace cizinců a navrhuje konkrétní opatření, kterými příslušné rezorty odpovědné za realizaci integrační politiky podpoří v průběhu roku 2013 integraci cizinců v České republice“ (Usnesení vlády... 2013). Ze všech příslušných resortů má ústřední roli hlavně Ministerstvo vnitra, zejména Odbor azylové a migrační politiky (srov. Leontiyeva 2011, s. 22).

Postup realizace integrace cizinců vychází z aktuální analýzy situace v této oblasti v roce 2012 a přepokládá spolupráci s neziskovými sektory a regionálními subjekty. Mezi stěžejní principy v roce 2013 bude patřit například dostupnost integračních opatření, efektivní využívání finančních prostředků, podpora implementace integrační politiky na lokální úrovni apod. (srov. Usnesení vlády... 2013). Tyto principy jsou vesměs shodné s rokem 2011, kdy se Ministerstvo vnitra zaměřilo na zintenzivnění integračních opatření, zejména v místech, kde se cizinci nejvíce soustřeďují, tedy v drtivé většině na velká města. Dále byl dán důraz na rozvoj větší informovanosti cizinců a rozšíření subjektů, které podporují integraci, a také

na vyhledávání nových nástrojů integrace, které by zjednodušily přístup cizinců k integračním opatřením (srov. Zpráva o situaci... 2012).

Integrace cizinců v ČR se soustřeďuje hlavně na dlouhodobě legálně pobývajících občany třetích zemí, kterým nebyla udělena mezinárodní ochrana a kteří nejsou ani žadatelé o mezinárodní ochranu. Cílovou skupinu integrační politiky tedy teď i v předchozích letech tvoří zejména občané tří zemí – Ukrajiny, Vietnamu a Ruské federace (srov. Usnesení vlády ... 2013).

Mezi hlavní úkoly integrační politiky patří „vytvářet cizincům podmínky pro jejich začlenění do společnosti a napomáhat jim, vyvolávat a podporovat jejich aktivní participaci, garantovat dodržování jejich práv, ochranu před diskriminací a dalšími negativními jevy, vytvářet podmínky pro nekonfliktní soužití ve společnosti v kontextu širšího boje proti xenofobii, rasismu a diskriminaci. Ze strany cizinců integrace předpokládá individuální osobní odpovědnost, vlastní iniciativu a vůli zapojit se do společnosti, znalost práv a dodržování povinností a respekt k hodnotám přijímající země jako národního státu i členského státu Evropské unie“ (Aktualizovaná Koncepce ... 2011). Jak jsme již zmínili v kapitole *Sociální integrace*, je velmi důležitý aktivní přístup a vůle imigrantů, na tom je vystavěna i česká integrační politika. Pokud nejsou imigranti ochotni se sami zapojit do integračního procesu, pochopitelně to celý proces velmi ovlivní a s největší pravděpodobností bude i neúspěšný. Česká integrační politika se naopak může pokusit zajistit širší informovanost veřejnosti v této problematice a tím omezit negativní mínění o cizincích zde žijících.

Koncepce také stanovuje v oblasti integrace cizinců 4 prioritní cíle, kterých má být dosaženo. Patří mezi ně znalost českého jazyka, ekonomická soběstačnost migrantů, zvýšení povědomí migrantů o české společnosti, podpoření rozvoje vztahů mezi migranty a většinou společností (srov. Usnesení vlády... 2013). Konkrétně se klade tedy důraz na to, aby cizinec znal svá práva a povinnosti, což se pokusí integrační politika zajistit aktivním vyhledáváním a oslovováním cílové skupiny. Dále aby se orientoval v novém prostředí a aby byl schopný komunikovat v českém jazyce, což se pokusí integrační politika podpořit tak, že zajistí co nejširší

dostupnost výuky a také aby měl dostatek informací o tom, kde může nalézt případnou podporu (srov. Aktualizovaná Koncepce... 2011). Výše uvedené stěžejní cíle se prolínají s námi zvolenou typologií dimenzí sociální integrace podle Bosswicka s Heckmannem a také my těmto prioritním cílům budeme v jednotlivých dimenzích věnovat nejvíce prostoru.

Veškeré resorty, které mají s migrací a integrací, co dočinění, v čele s Ministerstvem vnitra, se tedy snaží jednat v souladu s Aktualizovanou Koncepcí integraci cizinců, snaží se reagovat na aktuální trendy v oblasti migrace a integrace cizinců a v neposlední řadě aspirují na identifikaci a uspokojení potřeb jak samotných cizinců, tak české majoritní společnosti v této oblasti.

3.2. Postoje přijímající společnosti

Ústředním tématem této kapitoly jsou postoje většinové společnosti k imigrantům, které jsou dalším faktorem, ovlivňujícím integraci Ukrajinců v ČR. Vycházet budeme hlavně z výzkumů veřejného mínění. Než se ale dostaneme k samotným výzkumům, vysvětlíme si stěžejní pojmy, které jsou s tímto tématem neodmyslitelně spjaté a které jsou důležité pro interpretaci dat – postoj, předsudek, xenofobie, diskriminace a tolerance.

Abychom vůbec mohli hovořit o postojích většinové společnosti k cizincům, musíme se seznámit s tím, co si vůbec pod pojmem „postoj“ máme představit. Postoj je „relativně ustálený sklon jedince chovat se v určité situaci určitým způsobem, příp. reagovat pozitivně nebo negativně na podněty s takovou situací spjaté“ (Velký sociologický slovník 1996, s. 812). Postoje „jsou vlastně hodnocením určitých objektů nebo jednání a organizují jednání k těmto objektům“ (Leontijeva, Vávra 2009, s. 19). Pokud tedy zjišťujeme postoje majoritní společnosti k cizincům, budeme zjišťovat buď jejich pozitivní, negativní, nebo neutrální hodnocení cizinců, žijících v ČR, které bude mít vliv i na následné chování většinové společnosti k nim samotným.

Můžeme se setkat s celou řadou reakcí majority na cizince. Tyto reakce mohou být mnohdy založeny na panujících předsudcích a xenofobii. Allport definuje předsudek jako jakýsi soud, který je založený

na nedostatečných informacích. Ve vztahu k jiným národnostem je pak předsudek převážně negativní postoj, kdy jedinec není ochoten tento svůj postoj změnit ani na základě nových poznatků (srov. Allport 1979, s. 38–41). Xenofobii lze pak podle Kirkwooda definovat jako stav strachu, který pociťujeme vůči lidem jiných kultur. Vůči lidem, kteří žijí jiným způsobem života než my (srov. Kirkwood in Leontiyeva, Vávra 2009, s. 28). Důsledky předsudků a xenofobie lze pak chápat jako diskriminaci, protože výše uvedené fenomény se promítají do chování vůči různým skupinám, v našem případě cizincům (srov. Leontiyeva, Vávra 2009, s. 29). Názory většinové společnosti na cizince, které si představíme níže, mohou být tedy ovlivněny jak xenofobními pocity, tak předsudky a může z nich dále pramenit diskriminační chování směrem k cizincům.

Poslední pojem, který si zde definujeme, je pojem tolerance. Tolerance je „ochota připustit u druhých odlišné názory, chování, vzhled apod.“ (Velký sociologický slovník 1996, s. 1324). Pokud se zaměříme na toleranci cizinců v ČR, znamená to, nechat cizincům prostor pro jejich žití v ČR, přijímat, že prošli odlišnou socializací, a tudíž že i jejich zvyky, jazyk a chování budou odlišné. Umožňovat jim stejné životní podmínky jako mají členové většinové společnosti a nediskriminovat je.

Z hlediska postojů přijímající společnosti k cizincům budeme vycházet z průzkumů Centra pro výzkum veřejného mínění, které pravidelně provádí výzkumy mimo jiné zaměřené na to, jak česká společnost vnímá cizince, žijící tady u nás.

V březnu roku 2012 provedlo CVVM několik výzkumů týkajících se imigrantů v ČR. Jedním z nich byl výzkum *Tolerance k vybraným skupinám obyvatel*, kdy byly zjišťovány postoje české společnosti k různým skupinám obyvatel. Z výzkumu vyplynulo, že vůči cizincům lze zaznamenat jistou míru distance, celých 23 % lidí odpovědělo, že by nechtělo mít cizince za sousedy. Tolerantnější jsou pak lidé s dobrou životní úrovní a ti, kteří mají mezi cizinci známé či přátele (srov. Buchtík 2012b, s. 1–3). Co se týká přímo vztahu české veřejnosti k Ukrajincům, podle výzkumu k nim byla zaznamenána větší míra antipatií než sympatií (srov. Červenka 2012b, s. 2).

Další výzkum zjišťoval postoje české společnosti na to, zda by cizinci měli mít právo v České republice dlouhodobě pobývat a natrvalo se zde usazovat. Podle výzkumu odpovědělo 77 % občanů, že cizinci by měli mít možnost u nás dlouhodobě pobývat jen za určitých podmínek, 9 % uvedlo, že cizinci by zde měli pobývat „bez omezení“, a podle 11 % občanů by cizincům nemělo být vůbec umožněno dlouhodobě pobývat v ČR. Souhlas s neomezeným pobýváním cizinců u nás častěji zastávali lidé s dobrou životní úrovní, naopak ti, kteří uváděli horší životní úroveň, zase v o něco větší míře tíhli k názoru, že cizinci by vůbec neměli mít právo v ČR dlouhodobě pobývat (srov. Tabery 2012, s. 2–3). Na otázku, do jaké míry česká veřejnost očekává od cizinců dlouhodobě nebo trvale žijících v ČR, že se přizpůsobí zdejšímu životnímu stylu, pak 58 % veřejnosti odpovědělo, že by se cizinci měli přizpůsobit co nejvíce. K tomuto mínění se častěji přiklánějí lidé starší šedesáti let a lidé se špatnou životní úrovní. O něco více než třetina, tedy 36 % občanů soudí, že by cizinci měli přizpůsobit své zvyklosti těm našim alespoň částečně. K tomuto názoru se více přiklání ekonomicky aktivní občané (srov. Buchtík 2012a, s. 1–2).

Z výzkumu, který zkoumal postoje české veřejnosti k zaměstnávání cizinců, vyplynulo, že polovina občanů považuje za správné, aby u nás cizinci byli zaměstnáváni, zatímco přibližně 42 % vyjadřuje opak. Podpora zaměstnávání cizinců pak roste se stupněm dokončeného vzdělání a se zlepšujícím se hodnocením životní úrovně respondenta. Naopak nesouhlas se zaměstnáváním cizinců častěji zazníval u důchodců, nezaměstnaných a respondentů, kteří svou současnou ekonomickou situaci hodnotí jako špatnou (srov. Červenka 2012a, s. 1–2).

Názory na danou problematiku se v průběhu let podle výzkumů CVVM příliš nemění. Co měly výzkumy společné je, že jako tolerantnější k cizincům se jeví lidé ekonomicky aktivní, s dobrou životní úrovní, lidé vzdělaní a samozřejmě ti, kteří mají mezi cizinci své známé. Naopak respondenti se špatnou životní úrovní a nezaměstnaní se jeví jako méně tolerantní.

4. INTEGRACE UKRAJINCŮ V DIMENZÍCH SOCIÁLNÍ INTEGRACE

V této kapitole si představíme jednotlivé dimenze sociální integrace dle Bossvicka a Heckmanna, kterými jsou, jak jsem již uvedla, dimenze strukturální, kulturní, interaktivní a identifikační. Každou z těchto dimenzí pak rozebereme v jednotlivých podkapitolách, kde se zaměříme na stěžejní oblasti integrace v každé z nich.

4.1. Strukturální dimenze

Strukturální integrace v této dimenzi znamená získání práv a přístup ke klíčovým institucím hostitelské společnosti. Spadá sem ekonomika a trh práce, vzdělávání a kvalifikace, systém bydlení a zdravotní systém. Jedná se tedy o „základní“ instituce, které zajišťují osobám sociálně-ekonomické postavení a příležitosti v moderní tržní společnosti, a protože většina přistěhovalců přichází do hostitelské země s cílem zlepšit své sociální postavení a své životní šance, musí mít možnost vstoupit do hlavních institucí hostitelské společnosti (srov. Bosswick, Heckmann 2006, s. 9–10).

V rámci této podkapitoly se tedy budeme věnovat procesu integrace Ukrajinců ve stěžejních oblastech strukturální dimenze, mezi které jsem zařadila oblast pobytu a bydlení, trhu práce, vzdělávání a sociálně-zdravotní oblast.

4.1.1. Pobyt a bydlení

Podmínky vstupu a pobytu cizinců na území ČR jsou upravovány cizineckým právem, které je součástí práva správního a které je pro sociální integraci velmi důležité. Je to zejména z toho důvodu, že cizinecké právo ovlivňuje jakýsi výhled do budoucnosti, protože upravuje podmínky prodloužení a ukončení povolení pobytu na území ČR. Čím je právní jistota toho, že bude pobyt cizince prodloužen, nižší, tím jsou i horší právní předpoklady pro sociální integraci cizince (srov. Čižinský 2011, s. 95–97).

Ukrajince řadíme v České republice do kategorie občanů třetích zemí. V některé literatuře se můžeme setkat s označením cizinci ze zemí bývalého

Sovětského svazu. Jsou to tedy cizinci, kteří nejsou občany Evropské unie, Evropského hospodářského prostoru a Švýcarska. Občané třetích zemí mohou na území ČR pobývat na základě uděleného povolení k pobytu, buď krátkodobě do 90 dnů s vízem, či bez víza, nebo s vízem nad 90 dnů, které platí max. rok a nelze jej prodloužit, nebo s povolením k dlouhodobému pobytu, nebo s povolením k trvalému pobytu a v neposlední řadě, pokud jim byla udělena mezinárodní ochrana (srov. Drbohlav a kol. 2010, s. 32). Vízová povinnost s Ukrajinou je zavedena od roku 2000, čímž je regulován migrační tok z této oblasti (srov. Uherek a kol. 2008, s. 135).

Samozřejmě jako nevýhodnější pro migranty lze vidět status trvalého pobytu, protože podmínky pobývání zde s trvalým pobytem jsou prakticky totožné s právy a povinnostmi, které mají občané ČR (srov. Rákoczyová, Trbola 2009, s. 29). Standardně povolení k trvalému pobytu mohou všichni cizinci získat po pěti letech nepřetržitého pobývání na území České republiky. I sami migranti vnímají „pouze“ dlouhodobý pobyt jako nevýhodu, zejména co se týká pracovního trhu. Podle nich je dlouhodobý pobyt pro zaměstnavatele neatraktivní. Naopak trvalý pobyt znamená možnost hledat si práci, vymanit se z agenturního zaměstnávání či tzv. klientů, kteří zařídí Ukrajincům veškeré náležitosti ohledně pobytu a práce v ČR za stanovenou odměnu (srov. Topinka a kol. 2010, s. 15–16). Klientův systém vysvětlím podrobněji v kapitole trh práce a ekonomická situace.

Občané třetích zemí v roce 2011 mezi žadateli o trvalý pobyt tvořili 78,3 %, což je 12 740 žádostí, přičemž státní příslušníci Ukrajiny výrazně převažovali s 6 930 žádostmi. Jim také bylo nejvíce povolení uděleno, a to 3 818 povolení, což představuje meziroční zvýšení o 2,7 % (srov. Zpráva o situaci... 2012). Meziroční zvýšení udělení trvalého pobytu by podporovalo i hypotézu některých autorů (například Rákoczyová a Trbola), že původní cirkulační migrace Ukrajinců, která je charakteristická krátkodobými pobyty za účelem zvýšení ekonomického statusu v rodné zemi, se mění na trvalou.

Co se týká oblasti dlouhodobého pobytu v roce 2011, Ukrajinci podali 3 134 žádostí, přičemž z toho jim bylo uděleno 1 408 povolení. Nejčastější

účel žádosti u státních příslušníků Ukrajiny byl „sloučení rodiny“, následován účelem zaměstnání a studiem. Ukrajinci také hodně žádají o prodloužení stávajících povolení k dlouhodobému pobytu. V roce 2011 podali 30 276 žádostí, přičemž kladných rozhodnutí bylo 15 631 (srov. Zpráva o situaci... 2012). Stejně tak i zájem Ukrajinců o prodloužení stávajících povolení k dlouhodobému pobytu naznačuje směr, že se tady jednou Ukrajinci mohou chtít usadit natrvalo.

Podle Ministerstva vnitra se ale také poměrně často můžeme setkat s účelovým žádáním o dlouhodobý pobyt. Jedná se o situace, kdy Ukrajinci účelově žádají o povolení k dlouhodobému pobytu z důvodu sloučení rodiny s příbuznými či známými, kteří zde již mají povolený pobyt, přestože s těmito příbuznými nechtějí v ČR dlouhodobě pobývat. Povoleného dlouhodobého pobytu chtějí pouze využít k opakovaným krátkodobým pobytům, aby nemuseli v případě každé návštěvy ČR žádat o udělení krátkodobého víza (tamtéž).

V oblasti bydlení Ukrajinců bývá trendem pobyt v ubytovnách. Ukrajinci vnímají toto ubytování jako vhodné pro jednotlivce a jako jakýsi počáteční start pro rodiny s dětmi. Ubytování je levné, poskytuje jim přijatelný standard, znamená nižší náklady a tím tedy i vyšší úspory. Rodiny se pak časem snaží přemístit do pronájmu, buď s pomocí agenturních zaměstnavatelů, nebo samostatně, přičemž zde také dochází ke snižování nákladu na ubytování – bydlení více jednotlivců nebo rodin společně. Se zařizováním pronájmu se často pojí nepříjemnosti, jako je překonání nedůvěry ze strany pronajímatelů bytu, nicméně Ukrajinci se při vyhledávání bytu stávají časem úspěšnější. To je nezbytné, protože ke střídání míst k bydlení dochází často, buď z důvodu, že vyprší smlouva, nebo jsou nuceni reagovat na pohyb cen na trhu a hledat levnější ubytování. O koupi bytu příliš neuvažují, protože si nejsou jisti, že na zdejším území chtějí zůstat natrvalo (srov. Topinka a kol. 2010, s. 19–21).

V této podkapitole jsme si ukázali, jak velký vliv má status pobytu na integraci. Podle všeho by se dalo říci, že se zvyšující se délkou pobytu narůstají práva Ukrajinců žijících v ČR a i jejich integrace do společnosti nabývá více na významu. Respektive s rozdílnými statusy pobytu se pojí

různá práva, povinnosti a zkušenosti migrantů a čím delší pobytové povolení vlastní, tím se jim snáze může hledat zaměstnání a tudíž se i snáze mohou integrovat do české společnosti.

4.1.2. Trh práce a ekonomická situace

„Participace na pracovním trhu je spojena se širší ekonomickou participací ve společnosti, která zahrnuje účast na trhu statků a služeb (spotřeba) a na redistribučních procesech“ (Rákoczyová, Trbola 2009, s. 27). Zaměstnání je tedy jeden z vůbec nejdůležitějších faktorů pro sociální integraci cizinců v ČR. Cizinci ze třetích zemí, mohou vykonávat práci na území ČR za podmínky, že obdrželi povolení k zaměstnání a povolení k pobytu, pokud zákon o zaměstnanosti nestanovuje jinak. Ke dni 31. 12. 2011 bylo v České republice celkem zaměstnáno 310 921 cizinců, přičemž příslušníků Ukrajiny bylo zaměstnáno 68 950, z toho 35 250 bylo evidováno na úřadech práce a 33 700 mělo platné živnostenské oprávnění (srov. Cizinci v ČR 2012).

Pokud Ukrajinci vlastní živnostenské oprávnění, provozují s ním ve většině případů podnikatelskou činnost v oblasti stavebnictví v rámci tzv. švarc-systému, kdy cizinci vykovávají běžné činnosti pro zaměstnavatele, ale formálně vystupují jako podnikatelé. Tento systém s sebou přináší řadu úskalí, například pracovníci, kteří vystupují jako podnikatelé, vykonávají málo placené práce, musí odvádět povinné dávky sami, platit si dražší a méně výhodnější zdravotní pojištění a musí se nechat zapsat do Obchodního rejstříku (srov. Leontiyeva in Rákoczyová, Trbola 2010, s. 59.). Nabízí se otázka, proč se tedy Ukrajinci vůbec uchylují k podnikatelské činnosti. Podnikatelská činnost pro ně znamená mnohdy vymanění se z klientského systému a symbolizuje pro ně emancipaci, nezávislost a příležitost se plně realizovat. Zároveň jej berou také jako vhodnou alternativu k nedostatku práce, který si spojují se statutem dlouhodobého pobytu (srov. Topinka a kol. 2010, s. 32–33).

Ukrajinci, kteří nevlastní živnostenské oprávnění a mají status zaměstnance, také ve většině případů směřují do méně kvalifikovaných profesí. Muži tedy nejčastěji do odvětví stavebnictví a ženy často pracují

v pohostinství, prodeji, úklidových pracích apod. Lepší práce jsou pro ně téměř nedostupné, neboť český trh práce vykazuje tendenci k dualizaci zahraniční zaměstnanosti, což znamená, že zatímco lidé, kteří přicházejí z vyspělých zemí, vykonávají „kvalitní“ pracovní místa na tzv. primárním trhu a naopak na ty ostatní – imigranty z ekonomicky méně vyspělých zemí, čekají pracovní místa na sekundárním pracovním trhu. (srov. Rákoczyová, Trbola 2008, s. 27). Celkově je tendence, že po celém světě jsou migranti většinou žádáni na sekundárním trhu práce, hlavně v tzv. „3D“ pracích, což je anglická zkratka pro „Dirty, Dangerous, Demeaning“ – špinavé, nebezpečné, ponižující. Tyto práce jsou méně placené, tudíž pro domácí populaci nejsou příliš atraktivní. Ke zvýšení poptávky po imigrantech poté vede to, že některé kategorie zaměstnání, kde je vysoký počet zaměstnanců imigrantů, získávají nálepkou nevhodnosti pro domácí obyvatele, což samozřejmě snižuje zájem domácího obyvatelstva o tyto pozice a vede ke zvýšení již zmíněné poptávky po imigrantech (tamtéž, s. 125). Přitom členové hostitelské společnosti se mnohdy domnívají, že migranti jsou pro ně konkurencí na českém trhu práce, jak ukázaly některé výzkumy CVVM, a to tedy i přesto, že zastávají pozice, o které podle všeho nemá česká populace příliš zájem.

Práce, kterou Ukrajinci tedy nejčastěji vykonávají, je málo hodnotná, mnohdy za špatných podmínek, za malou mzdu a s častou prací přesčas. Ukrajinci jsou často ochotní pracovat déle, protože si tím vydělají více peněz, zaměstnavatelé toho potom plně využívají, což s sebou ale přináší obrovské fyzické nároky. Mobilita postupu je pak možná zejména v prostředí mezinárodních firem, kde pracuje množství cizinců a jedinci jsou tak hodnoceni především podle svých schopností a není na ně primárně nahlíženo jako na cizince (srov. Topinka a kol. 2010, s. 31–32).

S hledáním práce mnohdy Ukrajincům pomáhají různí prostředníci. Mluvíme o tzv. klientském systému, který jsme zmínili výše a kterému nyní věnujeme více prostoru. Tzv. klienti jsou tedy různí zprostředkovatelé, kteří zařídí Ukrajincům veškeré náležitosti spojené s pobytem a prací v ČR za stanovenou úplatou. Mohou to být pro migranty osoby zcela neznámé, nebo i samotní příbuzní. Služeb zprostředkovatelů využívají jak nově přichozí

migranti, tak ti, kteří již v ČR legálně pobývají. S tímto systémem se sice pojí pomoc migrantům, nicméně se setkáváme i s jistou mírou vykořisťování. Zprostředkovatelé pomohou migrantům s legálním vstupem do ČR, následně jim odeberou pasy a cizinci jsou pak nuceni vykonávat podřadnou a často fyzicky náročnou práci za minimální mzdu (srov. Zpráva o situaci... 2012). Cena, za kterou si služby účtují, se často může vyšplhat až k polovině platu toho, komu služby zprostředkovávají, a mnohdy se tak děje po celou dobu jejich zaměstnání. Stává se také, že pokud zaměstnanec ustoupí od „smlouvy“, ztrácí zaměstnání i povolení k pobytu a můžeme se setkat i s případy, kdy došlo k zatajení pracovní smlouvy, zapírání zdravotního pojištění a k vyhrůžkám (srov. Leontiyeva 2006, s. 35).

Fungování klientského systému kontrolují přímo ukrajinské zločinecké skupiny, které dodávají na český pracovní trh, v drtivé většině případů do stavebního průmyslu, levnou pracovní sílu ze zahraničí. Zapojují se přitom do již zmíněného pracovního vykořisťování, organizování nelegální migrace a padělání úředních listin (srov. Zpráva o situaci... 2012). Nabízí se otázka, proč Ukrajinci vůbec využívají služeb zprostředkovatelů. Podle výpovědí několika ukrajinských pracovníků nelze často bez opory takovýchto agentur nebo klientů sehnat práci. Čeští zaměstnavatelé buď uvítávají levnou nelegální pracovní sílu, nebo jsou nakloněni více důvěřovat zprostředkovatelským agenturám než samotným jednotlivým pracovníkům (srov. Leontiyeva 2006, s. 36).

Samotní Ukrajinci mnohdy nevidí rozdíl mezi agenturním zaměstnáváním a „klientem“, který navíc zprostředkovává další poskytované služby související se zaměstnáváním. Agenturní zaměstnávání také příliš nekritizují, podle nich takovéto zaměstnávání řeší problémy se sháněním práce, když má cizinec „pouze“ dlouhodobý pobyt a i práce na „klienta“ je některými prezentována jako výhoda. Podle nich se člověk nemusí o nic starat a řada nepříjemných starostí je přenášena na „klienta“. Někteří si zase uvědomují jistou nerovnost vztahu a označují vztah za vykořisťovatelský (srov. Topinka a kol. 2010, s. 30).

S klientským systémem souvisí i nelegální ukrajinská pracovní migrace, která je v ČR poměrně rozšířená. Důvodů, proč Ukrajinci

vykonávají práci nelegálně, je mnoho. Mezi ty hlavní patří složité vyřizování povolení k pobytu, jeho časovou náročnost, jazyková bariéra, nedostatečná informovanost a další (srov. Leontiyeva 2006, s. 36). K nelegální pracovní migraci se uchylují i přesto, že se v ČR vydává velké množství ukrajinsko-jazyčných periodik, zveřejňují se inzeráty agentur, které poskytují služby týkající se zařizování pobytu a obstarávání práce. Dále existuje mnoho nekomerčních zařízení, které poskytují také poradenské služby. V roce 2007–2008 česká vláda dokonce podporovala asistenční program, který byl zaměřen přímo na podporu legálního zaměstnávání Ukrajinců (srov. Rákoczyová, Trbola 2009, s. 122). Podle Drbohlava k nelegální migraci přispívá i vysoká tolerance českých zaměstnavatelů k tzv. práci na černo, nekompatibilita poptávky a nabídky na českém trhu práce, vzdělávací systém, reagující na potřeby trhu práce, poměrně štědrý systém sociálních dávek apod. (srov. Drbohlav a kol 2010, s. 158).

Ukrajinci mají ale i jiné možnosti jak získat práci v ČR, aniž by se uchýlili k nelegálním praktikám. Mohou využít i dvou stávajících projektů v ČR, tzv. zelených či modrých karet. Projekt zelených karet spojuje oblast pobytu a zaměstnání, kdy je cizinci uděleno povolení k dlouhodobému pobytu i povolení k zaměstnání zároveň. O vydání zelené karty rozhoduje Ministerstvo vnitra, přičemž nejpočetněji byli mezi žadateli zastoupeni v roce 2011, stejně jako v roce předcházejícím, státní příslušníci Ukrajiny, kteří podali celkem 194 žádostí a kteří také dominovali v celkovém počtu udělených zelených karet. Jejich podíl na celkovém počtu udělených zelených karet dosáhl 66,7 %. Projekt modrých karet je zase projekt EU a spočívá v umožnění vysoce kvalifikovaným pracovníkům ze třetích zemí za splnění stanovených podmínek pobyt a práci v ČR a ostatních členských státech EU. Vysokou kvalifikací se rozumí vysokoškolské vzdělání nebo vyšší odborné vzdělání. V roce 2011 požádalo o vydání modré karty Evropské unie 14 státních příslušníků Ukrajiny, přičemž 4 modré karty byly uděleny (srov. Cizinci v ČR 2012). I počet udělených modrých karet nám naznačuje, že kvalifikovaná ukrajinská migrace do ČR není zatím příliš početná.

Kromě nelegálního zaměstnávání a klientského systému lze spatřovat další problém v této oblasti i v malé flexibilitě nastaveného systému, neboť primárním účelem povolení k zaměstnání je ochrana domácího trhu práce. Pracovní povolení se tedy vydává s ohledem na situaci na tuzemském trhu práce. Zaměstnavatel, který chce obsadit volné pracovní místo cizincem ze třetích zemí, musí doložit, že na danou pozici není možné přijmout občana ČR anebo občana jiné země EU. Dále jsou Ukrajinci, kteří zde dlouhodobě pobývají, oprávněni pracovat jen na základě nepřenositelného povolení k zaměstnání, které přesně stanovuje druh práce a zaměstnavatele, pro kterého jsou oprávněni tuto práci vykonávat (srov. Leontiyeva in Rákoczyová, Trbola 2010, s. 55). Tento systém je opravdu značně neflexibilní a i Ukrajinci to vnímají.

V neposlední řadě je nutné zmínit také nepříjemnou situaci, ve které se Ukrajinci mohou ocitnout při ztrátě zaměstnání. Pokud zde nemají trvalý pobyt a pobývají zde za účelem zaměstnání, musí při ztrátě zaměstnání buď vycestovat ze země, nebo změnit účel svého pobytu.

I když je zaměstnání jedna ze stěžejních oblastí úspěšné integrace, jak jsme mohli vidět v této kapitole, nemají to Ukrajinci vůbec jednoduché a musí se potýkat s celou řadou překážek a problémů, které mohou značně komplikovat celý integrační proces.

4.1.3. Vzdělávání

Vzdělávání je další z faktorů, který velmi ovlivňuje sociální integraci imigrantů. Cizinci v ČR mají v oblasti úrovně vzdělání – tedy základního, středního, vyššího odborného a vysokoškolského vzdělávání – stejná práva a povinnosti jako občané České republiky, pokud není zákonem stanoveno jinak (srov. Cizinci v ČR 2012). Stěžejní je přístup imigrantů ke vzdělávání v podobě kurzů českého jazyka, rekvalifikačních kurzů a různých integračních kurzů. Důležité ale ovšem také je, jaký důraz dávají Ukrajinci na vzdělávání svých dětí, jestli své děti vůbec do českých škol posílají, protože jejich ukrajinské děti jako tzv. druhá generace by při vzdělávání v českých školách získala potřebné dovednosti, nejen prostřednictvím učení a vychovávání, ale také neformálním učením a kontaktem se svými

spolužáky, kteří jsou majoritního původu (srov. Rákoczyová, Trbola 2009, s. 28).

V letech 2011/2012 navštěvovalo mateřské školy ze všech cizineckých dětí celých 23,4 % dětí Ukrajinců. Základní školy v témže roce navštěvovalo 23,7 % ukrajinských dětí ze všech cizineckých dětí. A podobná procenta najdeme i v oblasti středního školství, kde občané Ukrajiny činí 24,2 % ze studujících cizineckých studentů. Co se týká oblasti vysokého školství, po roce 2000 byl zaznamenán také nárůst počtu studentů z bývalých států Sovětského svazu, tedy i z Ukrajiny (srov. Cizinci z ČR 2012). Podle statistik Ukrajinci poměrně dbají na posílání svých dětí do českých škol a posílají je tam zejména proto, aby jim zajistili „lepší budoucnost a vnímají to tak, že český systém nabízí vzdělávání levněji než ten na Ukrajině. Ohledně kvality vzdělávacího systému nejsou jednotní. Někteří respondenti se domnívají, že vzdělávání na Ukrajině je velmi kvalitní, to české se mu nemůže rovnat, ale je tak finančně náročné, že si jej v zemi původu nemohou dovolit. Vzdělání dětí se tak stává důvodem pro setrvání celé rodiny v ČR“ (Topinka a kol. 2010, s. 65). Svoje děti se snaží posílat již do školek, protože si od toho slibují osvojení českého jazyka a také je podporují při výuce na základní škole a snaží se je podpořit při problémech s šikanou. Podle výzkumu některé ukrajinské děti mají zkušenosti s šikanou ze strany spolužáků, že jsou cizinci, některé naopak byly přijaty velmi vřele. Úspěšnost dokončení školy je pak různá, někteří ji nedokončí, někteří opakují ročník, na což můžeme mít vliv, že se během studia věnují více práci (tamtéž).

Co se týká dospělých Ukrajinců, zájem o vzdělávání, různé rekvalifikace, o kurzy češtiny a o kurzy orientace ve zdejšímu způsobu života přetrvává, nicméně někdy jsou limitující finance. Nezbytné pro všechny Ukrajince je jazykově se vzdělávat, znát český jazyk a umět se domluvit. Jak uvidíme dále v kulturní dimenzi, pro některé Ukrajince to může být problém, pro některé naopak ne. Ukrajinci také projevují snahy o nostrifikaci zahraničních vysvědčení jako rovnocenných, je to součást snah prosadit se na trhu práce, protože toto uznání otevírá cestu k získání

lepší práce. S touto snahou se můžeme setkat u vzdělaných Ukrajinců, kteří vykonávají dělnické profese (tamtéž, s. 39).

Ukrajinci dbají na to, aby jejich děti navštěvovaly české školy. Dokonce i sami se snaží vzdělávat, nicméně mnozí pracují v dělnických profesích, pracují přesčasy a o víkendech a tudíž navštěvovat pravidelně jakékoliv kurzy pro ně může být problém.

4.1.4. Sociálně zdravotní integrace

V České republice ukládá cizinecký zákon všem cizincům povinnost mít zřízené platné zdravotní pojištění během svého pobytu u nás. Existují zde ale kritéria, kdo má a kdo nemá ze skupin cizinců přístup k systému veřejného zdravotního pojištění. Co se týká cizinců ze třetích zemí, veřejné zdravotní pojištění se vztahuje na ty, kteří mají trvalé povolení k pobytu nebo jsou v pozici zaměstnanců, dále na azylanty a žadatele o azyl nebo osoby s doplňkovou ochranou. Ostatní cizinci ze třetích zemí (například studenti, podnikatelé) si musí pořídit komerční pojištění, které je podle některých aspektů nedostatečné. Například nepokrývá všechny typy zdravotní péče, čímž se cizinci zadlužují (srov. Drbohlav a kol. 2010, s. 106–107).

V roce 2011 byla zdravotní péče poskytnuta 11 744 občanům Ukrajiny, přičemž v drtivé většině případů převažovalo placení hotově (srov. Cizinci v ČR 2012). Sami Ukrajinci zastávají názor, že s čerpáním zdravotní péče nemají žádné problémy, když jsou zaměstnáni. Pokud ale mají spoléhat na komerční pojištění, dostávají se do problémů, příkladem je podle nich ukrajinské zdravotní pojištění, které stojí 700 Kč na rok a které je pouze formální, když se člověku něco stane, musí veškerou péči stejně uhradit sám. I narozené ukrajinské děti lze podle nich pojistit pouze komerčně, některé rodiny tedy děti nepojišťují a při výskytu problémů počítají s návratem na Ukrajinu (srov. Topinka a kol. 2010, s. 66).

Ukazuje se, že přístup řady Ukrajinců ke zdravotní péči může být omezený, jedná se zejména o novorozené děti, které nemohou být přihlášeni do veřejného systému zdravotnictví, o migranty, kteří v ČR nemají trvalý pobyt, a také o nelegální migranty, kteří se obecně vyhýbají návštěvám

zdravotnických zařízení, hlavně proto, že mají strach z odhalení (srov. Jelínková 2007).

Jak již bylo uvedeno, zaměstnání, které Ukrajinci v ČR vykonávají, jsou často fyzicky náročná a ohrožující zdraví. Přesčasy jsou běžné. Ukrajinci často pracují pod širým nebem za nevhodných podmínek, v množství prachu a hluku, kde může často docházet k pracovním úrazům (srov. Leontiyeva in Rákoczyová, Trbola 2010, s. 54). Kvůli všem těmto důvodům je ale velmi důležité, aby Ukrajinci měli platné a vhodné zdravotní pojištění.

4.2. Kulturní dimenze

V této kapitole se budeme věnovat integraci v rámci kulturní dimenze. Důraz bude kladen na oblast jazyka, oblast kultury jak hostitelské společnosti, tak mateřské země a zmíníme i kriminalitu jako jeden z možných indikátorů neadaptování se na hodnoty přijímající společnosti.

Kulturní dimenze zahrnuje získání klíčových kompetencí přijímající společnosti, přičemž kulturně se integrovat do hostitelské země neznamena, že původní kompetence nemohou být zachovány (srov. Bosswick, Heckmann 2006, s. 10). Kulturní integrace se uskutečňuje prostřednictvím akulturace, což je přejímání idejí, pojmů a hodnotových představ cizí kultury, přičemž přizpůsobení se může být částečné nebo úplné (srov. Jandourek 2001, s. 17). Ukrajinci se tedy v rámci této dimenze učí porozumět kultuře české společnosti, panujícím hodnotám a typickému chování a současně si mohou zachovat svou vlastní kulturu.

Nelze pochybovat o tom, že stěžejním předpokladem pro úspěšné porozumění cizince kulturním prvkům české společnosti, je znalost českého jazyka. Jak již bylo řečeno, znalost českého jazyka byla zavedena jako jeden z klíčových integračních prvků podle Koncepce a v současnosti je také podmínkou pro udělení trvalého pobytu.

Co se týká Ukrajinců, ti nemají většinou s češtinou na komunikativní úrovni až takové problémy, protože jazyky jsou si podobné. Větší problémy podle nich samotných jsou pak s psaním textu. Česky se učí, jak prostřednictvím kurzů, které různá centra zajišťují, ale také v každodenním kontaktu, například prostřednictvím medií (srov. Topinka a kol. 2010, s. 36). „Formální výuka prostřednictvím jazykových kurzů (bývá z mnoha důvodů) potlačena a naopak do popředí vystupuje samostudium a neformální učení“ (Rákoczyová, Trbola 2009, s. 46), přičemž jedním z hlavních důvodů bude s největší pravděpodobností nedostatek času. Doma hovoří Ukrajinci svým rodným jazykem, ale na veřejnosti se řada z nich už snaží mluvit česky. Jsou si vědomi toho, že neznalost jazyka je pro ně omezením, zejména při hledání zaměstnání. Mají tedy obrovskou motivaci se česky naučit. Motivací je pro ně koneckonců i povinná zkouška, která je

potřeba k udělení trvalého pobytu (srov. Topinka a kol. 2010, s. 37). Motivace Ukrajinců k naučení se jazyka bude také nejspíš ovlivněna plánovanou délkou jejich pobytu, čím déle tady budou chtít zůstat, tím pravděpodobněji se budou snažit český jazyk dostatečně ovládnout.

Důležitou roli sehrávají různá integrační centra a různé nevládní neziskové organizace, která nabízejí širokou škálu služeb. Zprostředkovávají informace o hostitelské zemi, integrační kurzy o kultuře ČR, jazykové kurzy, poradenství, rekvalifikační kurzy, nabízejí pomoc v oblasti bydlení, podporují volnočasové a multikulturní aktivity, atd. Nicméně územní působnost je poměrně nevyvážená. Nejvíce těchto organizací působí ve velkých městech v souladu s rozmístěním populace migrantů, podle Trboly můžeme tedy usuzovat na nedostatečnou dostupnost služeb některým skupinám potenciálních klientů (srov. Rákoczyová, Trbola 2011, s. 85–91).

Jako další pro-integrační opatření zejména na lokální úrovni lze vidět podporu kulturních zvyků Ukrajinců. Jednou z nejvýraznějších organizací podporující rozvoj ukrajinské kultury v rámci českého a evropského společenství je Ukrajinská iniciativa v České republice (UIČR), která spolupracuje na mnoha projektech s neziskovými organizacemi, vládními institucemi, vzdělávacími institucemi a nadacemi, které přispívají k vzájemnému soužití menšin a většinové společnosti. Mezi nejznámější projekty UIČR patří každoroční ukrajinský ples Malanka, dny ukrajinské kultury a vydávání ukrajinského časopisu v ČR časopisu Porohey, který se u nás vydává již od roku 1992 a který obsahuje články o aktuálním dění na Ukrajině, pozvánky na ukrajinské a multikulturní akce a celkově informace pro Ukrajince žijící v ČR (srov. Ukrajinská iniciativa v ČR). Česká společnost, ale podle provedených výzkumů (viz kapitola Postoje přijímající společnosti) zastává názor, že cizinci by se měli, co nejvíce přizpůsobit zdejší kultuře a neodlišovat se v životním stylu a zvyklostech.

Podle slov některých, ale i samotní Ukrajinci na vlastní kulturu poměrně často zapomínají. Na svátky je většinou upozorní příbuzní – jak odtud, tak ze zahraničí. Celkově je pro Ukrajince těžké udržovat své tradice v prostředí české kultury. Není zde ta pravá atmosféra, nezbyvá jim tedy nic

jiného než jezdit za svými tradicemi na Ukrajinu (srov. Topinka a kol. 2010, s. 45). Pouze ojediněle se objevují snahy, oživit tradici v ČR viz výše zmíněný ples Malanka apod.

Nedostatek volného času mají zejména ti, co pracují na sekundárním trhu práce, tedy zejména dělníci. Jak již bylo zmíněno, jsou ochotni pracovat velmi často přesčas a o víkendech a tudíž jim nezbývá prostor na bohatý kulturní a společenský život. Velmi důležité však pro Ukrajince zůstává náboženství, které umožňuje komunikaci a setkávání se s okolím. Pravidelná účast na bohoslužbách se stává pro Ukrajince možností, jak si odpočinout od práce a potkat nejen své krajany (srov. Rákoczyová, Trbola 2009, s. 145). Ukrajinci, kteří pracují v nedělnických profesích, se pak snaží využít svůj volný čas aktivně navštěvováním různých kulturních a sportovních akcí, navštěvováním kaváren, restaurací, památek apod. snaží se tedy žít, zejména co se týká trávení volného času, obdobně jako Češi (srov. Topinka a kol. 2010, s. 50).

Co se týká toho, jak Ukrajinci vnímají českou kulturu, nalézají na ní jak klady, tak zápory. K záporům by řadili některá nespolečenská jednání, například smrkání u stolu. Dále podle nich Češi žijí konzumním způsobem života a utrácí za věci, které vůbec nepotřebují a české rodiny podle nich tolik nedrží pospolu. Ukrajinci vnímají jako velký problém skutečnost, že si nemohou zachovat své stravovací návyky. V obchodech nejsou k dostání potraviny, na které byly zvyklí, a podle slov některých u nás dominuje kultura piva (tamtéž, s. 45).

Poslední oblastí, kterou se v rámci kulturní dimenze budeme zabývat, je oblast kriminality, jako jednoho z indikátorů míry adaptace imigrantů v sociokulturní sféře české společnosti. Podle Doomernika pokud se vyskytuje v hostitelské společnosti vyšší míra kriminality, může to být právě jeden z indikátorů toho, že cizinci nepřijali základní společenské hodnoty, normy a vzorce (srov. Doomernik in Drbohlav a kol. 2010, s. 92). Ukrajinci sice tvoří nejčastěji stíhanou skupinu z občanů třetích zemí, nicméně je to dáno také tím, že jsou vůbec nejpočetnější skupinou cizinců u nás. Podle Drbohlava pak „struktura trestných činů páchaných cizinci je převážně shodná s činy páchanými majoritou. Specifika trestných činů cizinců jsou

spojena s podnikatelskými aktivitami a procesem samotné migrace. Některé skupiny cizinců se významným způsobem podílejí na tzv. organizovaném zločinu“ (Drbohlav a kol. 2010, s. 158). S organizovaným zločinem se u Ukrajinců můžeme setkat v již zmíněném a popsaném klientském systému.

Úspěšnost kulturní integrace nezávisí jenom na imigrantech a jejich schopnost přijmout hodnoty a vzorce přijímající společnosti, ale ovlivňuje ji i schopnost dané společnosti vůbec přijímat nové kulturní prvky (srov. Rákoczyová, Trbola 2009, s. 31). Tak jako česká většinová společnost může obohatit v kompetencích a znalostech ukrajinské státní příslušníky, tak prvky ukrajinské kultury mohou obohatit českou kulturu a společnost.

4.3. Interaktivní dimenze

V rámci této podkapitoly věnujeme pozornost vztahu majoritní společnosti a imigrantů. Rozebereme nejen vztah Ukrajinců s členy hostitelské společnosti a s českými institucemi, ale i jejich kontakt s krajany.

Interaktivní integrace znamená přijetí a začlenění se imigrantů do primárních vztahů a sociálních sítí přijímající společnosti. Indikátorem interaktivní dimenze jsou sociální sítě, přátelství, partnerství či manželství. Předpokladem pro interaktivní dimenzi jsou pak komunikativní kompetence, které jsou prvkem kulturní integrace. Podle Bosswicka s Heckmannem také v počáteční fázi integračního procesu probíhá interaktivní začlenění do sociálních sítí v rámci vlastního etnika, kde se jedná zejména o podporu a pomoc příbuzných při sdílení informací a zkušeností (srov. Bosswick, Heckmann 2006, s. 10). Tato počáteční fáze na jednu stranu může pomoci nově příchozím zorientovat se v daném prostředí a na druhou stranu může bránit ve vytvoření si vztahů s hostitelskou společností. Předpokladem pro to, aby komunikace a vztah mezi většinovou společností a migranty byl úspěšný, je pak již několikrát omílaná znalost českého jazyka. Osvojení si češtiny je opravdu v integraci s přijímající společností stěžejní.

Vztahy s domácí populací mohou mít charakter blízkých vztahů, například smíšená manželství, nebo částečně formálních vztahů, kam by patřili známí a přátelé, anebo to mohou být zcela formalizované vztahy, které se tvoří například při účasti v zájmových organizacích (srov. Rákoczyová, Trbola 2009, s. 32). Ukrajinci udržují vztahy zejména mezi svými krajany a ve svých komunitách. Příbuzní a krajané jsou pro ně dobrým zdrojem informací a nově příchozí se na ně mohou obrátit s praktickými otázkami ohledně pobytu, širšího dění v ČR apod. (tamtéž, s. 46). Své krajany také potkávají na různých jazykových a integračních kurzech, kam také rádi docházejí právě proto, že je to pro ně příležitost k navázání nových sociálních kontaktů s lidmi, kteří mají podobné problémy jako oni. Někteří mají hodně známých také mezi Čechy, setkáváme se však s názory, že Ukrajinci jsou kamarádi, kdežto Češi „pouze“ známí (srov. Topinka a kol. 2010, s. 53).

Stejně tak Ukrajinci udržují kontakty s rodnou zemí. Každý různě intenzivně, někdo dojíždí zpátky na Ukrajinu hlavně v zimě, kdy jsou v ČR pozastaveny práce na stavbách, někdo jezdí dvakrát do roka. Vše se odvíjí samozřejmě také od toho, jestli dostanou volno v práci a jestli mají dostatek financí. Samotná návštěva je pak vnímána různě, někdo se vrací se smíšenými pocity, že se k němu krajané nehlásí a zůstanou jenom příbuzní. Někdo uvítá vřelost, možnost vidět přátele, příbuzné a známé a možnost odpočinout si od práce (tamtéž).

V oblasti vztahů s českou populací, z výše uvedených výzkumů vyplynulo, že členové majoritní společnosti, kteří mají mezi cizinci přátele a známé jsou tolerantnější a shovívavější v této problematice. Obecně však k Ukrajincům není zaujímán zrovna přátelský postoj. Mnohdy jsou vnímáni jako konkurence na pracovním trhu a v pracovních kolektivech tak může docházet ke konfliktům a mohou být kritizováni za to, že pracují intenzivněji než oni samotní (tamtéž, s. 50). Podle některých nepřispívají k dobré pověsti Ukrajinců ani média, které produkují stereotypy o cizincích. Nejčastěji dávají totiž prostor informacím o kriminalitě, násilí a dalších problematických chováních, což pochopitelně vrhá stín i na ty, kteří se chovají slušně (tamtéž, s. 55).

Dle vlastních slov se Ukrajinci snaží navázat kontakt s Čechy, ale příliš se jim to nedaří, neformální kontakty s domácí populací pak nabývají významu až s postupem času. Rozhovory s respondenty ze zemí bývalého sovětského svazu také ukázaly, že nejčastěji s přijímající společností navazují imigranti kontakty v zaměstnání, které mohou tedy postupně přerůstat v bližší vztahy (srov. Rákoczyová, Trbola 2009, s. 146).

V interaktivní dimenzi sehrávají také důležitou roli integrační centra, která „působí jako mediátoři vzájemných interakcí mezi jednotlivými zástupci národnostních skupin a majoritní populací. Propagací života a kultur národnostních menšin podporují proces utváření vzájemného konsenzu v rámci lokálních společností a vznik přirozenějších podmínek sociální integrace přistěhovalců“ (Rákoczyová, Trbola, 2011, s. 123). Centra na podporu integrace cizinců jsou hodnocena vcelku příznivě, zejména pořádání kurzů češtiny a socio-kulturních kurzů. Pro mnohé Ukrajince jsou

Centra místa pomoci (srov. Topinka a kol. 2010, s. 49). Jak jsem ale psala výše, rozmístění center je nerovnoměrné a někteří cizinci, tak nemusí mít vůbec povědomí o tom, že nějaká taková centra u nás fungují.

Během svého pobytu přichází Ukrajinci také do kontaktu se spoustou úřadů. Například s finančním úřadem, cizineckou policií, úřadem práce a zdravotní pojišťovnou. Nejvíce bariér lze potom pozorovat u komunikace s cizineckou policií, která je zavalena množstvím migrantů a kde jsou veškeré procesy poměrně zdlouhavé (srov. Rákoczyová, Trbola 2009, s. 151). Jinak jsou úřady hodnoceny spíše neutrálně, některé i pozitivně, zejména v těch případech, kdy imigranti mají dobré zkušenosti s jednáním úředníků, kteří jsou ochotni jim pomoci (srov. Topinka a kol. 2010, s. 59).

Ukrajinci vnímají poměrně citlivě, že nejsou českou společností zcela přijímáni, ale pořád jsou bráni za cizince. Kontakty tedy navazují hlavně v rámci svých krajanů a příbuzných. S délkou pobytu se však vše mění a i Češi se stávají součástí sociálních sítí Ukrajinců.

4.4. Identifikační dimenze

Poslední podkapitola této bakalářské práce je věnována identifikační dimenzi. Kde se zaměříme na subjektivní pocity sounáležitosti imigrantů s přijímající společností a s tím spojenými plány ohledně budoucího života v ČR.

Identifikační integrace tedy vyjadřuje subjektivní úroveň začlenění se do hostitelské společnosti. Je to důsledek účasti a přijetí. Člověk cítí jakýsi pocit sounáležitosti s přijímající společností a identifikuje se se sociálními, zejména etnickými a dále lokálními nebo národními skupinami (srov. Bosswick, Heckmann 2006, s. 10–11). Přičemž Esser charakterizuje identifikaci jako postoj, ve kterém jedinec vnímá sebe a společenský útvar jako jednotku. Podle něj pak identifikace vyjadřuje emocionální a myšlenkový vztah mezi jednotlivcem a sociálním systémem a může mít podobu vědomé loajality a pocitu solidarity, jejímž základem je ztotožnění se se systémem (srov. Esser in Rákoczyová, Trbola 2009, s. 34).

Pocit sounáležitosti a solidarity souvisí i s tím, jak se imigranti vůbec zajímají o dění v ČR. Zájem je potom hlavně soustředěn do klíčových oblastí, které by mohly mít dopad na život cizinců tady. Jako hlavní zdroj informací je nejčastěji uváděna v případě migrantů z bývalého sovětského svazu televize, pak noviny a internet, přičemž tendence vyššího zájmu o dění v ČR, pak byla pozorována u těch, kteří svoji budoucnost plánovali výhradně v ČR (srov. Rákoczyová, Trbola 2009, s. 153).

Původní ekonomicky podmíněné příchody Ukrajinců do ČR se týkají spíše krátkodobých pobytů a návratu zpět na Ukrajinu, nicméně později řada z nich dochází často k rozhodnutí zůstat zde natrvalo. Oni a jejich děti se adaptují na zdejší způsob života a samotné dochází ukrajinských dětí do českých škol a školek, pak může být jednou z hlavních příčin usazení se v ČR. Myšlenka zůstat zde se ale netýká některých skupin pracovníků na sekundárním trhu práce, u kterých orientace na domovskou zemi přetrvává a kteří vnímají svůj pobyt jako dočasný (srov. Topinka a kol. 2010, s. 54).

Rozhodnutí o usazení v zemi původu pak ovlivňuje řada faktorů od rodinné situace, podle některých respondentů „domov je tam, kde je

rodina“, přes příčiny migrace až po celkový status v přijímající zemi. Příznivé pracovní, studijní a jiné příležitosti, pak přispívají nejen k pocitu celkové spokojenosti cizinců, ale i k pocitu sounáležitosti s přijímající zemí, ve které se postupem času vytváří „nový domov“ (srov. Rákoczyová, Trbola 2009, s. 154–156).

V identifikační dimenzi hraje jednu ze stěžejních rolí občanství, protože občanský status ovlivňuje jakýsi pocit sounáležitosti k určité skupině a celkově mění sociální status jedince (tamtéž, s. 29). V roce 2011 bylo uděleno státní občanství České republiky 1 414 cizincům (číslo neobsahuje Slováky), přičemž udělením nabylo státní občanství České republiky nejvíce státních příslušníků Ukrajiny a to 500 osob (srov. Zpráva o situaci...2012). Podle provedených výzkumů, ale není občanství u Ukrajinců příliš žádané, podle ukrajinských respondentů by tak mohlo dojít k zpřetrhání kontaktů s Ukrajinou, která by pro ně s českým občanstvím byla hůře dosažitelná a údajně i samotné vyvázání se z občanství Ukrajiny je nákladné (srov. Topinka a kol. 2010, s. 16.). Celkově je pro přistěhovalce „typická přítomnost obou domovů („dvojdomství“), která je ale současně spojena s rizikem pocitu vykořenění, pokud ani jeden z domovů není vnímán jako úplný“ (Rákoczyová, Trbola 2009, s. 47).

Ukrajinci tedy nemají příliš velký zájem o české občanství, což může být podmíněno také tím, že je občanství spojeno s malým rozšířením práv ve srovnání s trvalým pobytem, který je jakýmsi jeho předstupněm. Pokud by ale byla možnost dvojího občanství, zájem by byl podle výzkumů podstatně vyšší (tamtéž).

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo charakterizovat Ukrajinské státní příslušníky, žijící v České republice, v rámci jejich začleňování se do české společnosti. V jednotlivých dimenzích dle Bosswicka a Heckamana jsme se zaměřili na klíčové oblasti, které mají stěžejní vliv na jejich celý integrační proces.

Jako jeden ze základů, od kterého se odvíjí jakým způsobem, jak rychle a také jakým směrem se bude integrace ubírat, je oblast pobytového statusu. Podle všeho je pro Ukrajince nejvýhodnější institut trvalého pobytu a to hned z několika hledisek. Jednak se s trvalým pobytem pojí práva a povinnosti, které jsou prakticky srovnatelné s právy a povinnostmi členů majoritní společnosti a dále se s trvalým pobytem zvyšují šance na nalezení zaměstnání, neboť čeští zaměstnavatelé nejsou příliš ochotní zaměstnávat cizince s dlouhodobým pobytem, kteří s největší pravděpodobností po skončení jejich povolení k pobytu zaměstnání opustí a investovaný čas a finance do jejich zaškolení přijde vniveč.

Sami Ukrajinci také dlouhodobý pobyt vnímají jako nevýhodný, pokud jej vlastní volí různé strategie proto, aby vůbec získali zaměstnání, což je druhá z klíčových oblastí pro úspěšnou integraci. Poměrně často využívají služeb tzv. klientského systému, kde jim zprostředkovatelé za úplatu práci sice seženou, ale mnohdy se může jednat o vykořisťování. Klientský systém se pak stává obrovskou bariérou v integraci. Migranti jsou závislí na vůli zprostředkovatele a je pro ně těžké se z jejich vlivu vymanit. Dále za ně také klienti vše vyřizují, veškeré dokumenty, shánění ubytování a zaměstnání, tudíž vše, co by Ukrajincům v integraci mohlo pravděpodobně jenom pomoci, poněvadž by se osobně seznámili s institucemi a nastaveným systémem v ČR. Ukrajinci se také často nejen prostřednictvím klientského systému uchylují k nelegálním praktikám, což je podmíněno vysokou tolerancí českých zaměstnavatelů k práci na černo. S tím se ale pojí řada nepříjemností, zejména v oblasti zdravotního pojištění. Nelegální migranti se totiž ze strachu z odhalení nepojišťují, což může mít nedožité následky.

Problém se zdravotním pojištěním není jenom u nelegálních migrantů, ale také u ukrajinských podnikatelů, dětí Ukrajinců a všech, kteří nemají v ČR trvalý pobyt, a na které se tudíž nevztahuje veřejné pojištění, ale musí si pořídit komerční pojištění, které je značně nevýhodné. Ukrajínští pracovníci, kteří, jak bylo zmíněno, v drtivé většině případů pracují na sekundárním trhu práce, pracují ve špatných podmínkách, kde je riziko úrazu vysoké, a pokud nemají vhodné pojištění, v případě úrazu, je následná úhrada péče může dostat do problému zadlužením. V této oblasti by měla postoupit trochu dále integrační politika státu a měla by zapracovat na tom, aby k veřejnému zdravotnímu pojištění měly přístup aspoň děti cizinců ze třetích zemí.

Někteří Ukrajinci si uvědomují nerovnost vztahu v klientském systému a jejich snem je vymanit se z něj. Pro vymanění pak volí strategii zřízení si živnostenského oprávnění, která pro ně značí volnost. Někteří se rozhodují pro podnikatelskou činnost také z toho důvodu, že zaměstnavatelé často uvítají, že nemusí za cizince platit povinné dávky a tudíž, jim ani tak nevadí jejich status dlouhodobého pobytu. Nese to s sebou ale i rizika, tedy zejména to, že Ukrajinci si musí povinné odvody státu platit sami, a protože vykonávají nejčastěji málo placené práce, může to pro ně být problém a může to vést k jejich zadlužení.

Ohledně vztahu s členy majoritní společnosti. Ukrajinci se soustřeďují do ubytoven, které volí z důvodu nízkých nákladů. Minimálně v počátečních fázích pobytu zde, tak jsou většinou v kontaktu se svými krajany, což může mít pak na integraci s hostitelskou společností špatný vliv, neboť to může brzdít vývoj vztahů s členy přijímající společnosti. Celkově výzkumy ukazují, že Ukrajinci jsou v kontaktu hlavně se svými krajany a s Čechy navazují kontakty pozvolna zejména v zaměstnání. Platí zde pravidlo, že se zvyšující se délkou pobytu nalézají také více nové známé a přátele mezi Čechy. Stěžejní podmínkou je tady znalost českého jazyka, se kterým Ukrajinci zas až takové problémy nemají, protože čeština i ukrajinština jsou slovanské jazyky a jsou si podobné. Nejčastěji se učí prostřednictvím medií, každodenním kontaktem, kurzy jazyka využívají jen zřídka, protože na ně nemají kvůli zaměstnání příliš mnoho času. Dospělí

Ukrajinci sice příliš mnoho času na navštěvování všelijakých kurzů nemají, ale dbají na posílání svých dětí do českých škol. Od tohoto úsilí si pro svoje potomky slibují zajištění lepší budoucnosti. Vzdělání dětí se pak stává také jedním z důvodů pro setrvání celé rodiny v ČR.

Nedostatek času velmi ovlivňuje celou integraci Ukrajinců. Zejména těch, co pracují v dělnických profesích, jímž nezbývá prostor ani na společenský a kulturní život. Setkáváme se s tím, že i na vlastní kulturu Ukrajinci zapomínají, pouze sem tam se objevují snahy ji oživit. Jediné co se snaží opravdu udržet je náboženství, čímž naopak mohou obohacovat jinak převážně ateistickou českou společnost.

Ukrajinci to nemají ani jednoduché s nastavením legislativních podmínek ze strany ČR, které nejsou mnohdy pro migranty ze třetích zemí příznivé. A ani s postoji české společnosti, která stále o něco více vnímá cizince negativním způsobem než pozitivním. I přesto se však zdá, a dostupná literatura i výzkumy to potvrzují, že krátkodobé pobyty Ukrajinců se mění na dlouhodobé a posléze trvalé a že se Ukrajinci poměrně dobře adaptují na zdejší podmínky a způsob života, a i když se ve strastiplné cestě integrování setkávají neustále s různými překážkami a problémy, poměrně dobře se s nimi vyrovnávají a řada z nich nachází v České republice nový domov.

ANOTACE

Příjmení a jméno: Valová Miroslava

Název katedry: Katedra sociologie a andragogiky

Název práce: Sociální integrace Ukrajinců v České republice

Vedoucí práce: PhDr. Daniel Topinka, Ph.D

Počet znaků: 74 182

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 28

Anotace v češtině

Bakalářská práce seznamuje s charakteristikou Ukrajinců žijících v ČR s ohledem na jejich začleňování do společnosti a na integrační politiku státu. Sleduje celkový průběh integrace, hlavní bariéry procesu, postoje většinové společnosti i vlastní perspektivu migrantů. Práce je členěna do čtyř kapitol, kde je věnován prostor stručné charakteristice Ukrajinců zde žijících, definici sociální integrace, vnějším faktorům ovlivňujícím integraci a klíčovými oblastmi sociální integrace rozčleněnými dle typologie Bosswicka a Heckmanna do strukturální, kulturní, interaktivní a identifikační dimenze.

Klíčová slova: sociální integrace, imigranti, majoritní společnost, integrační politika, pobytový status, trh práce, jazyk, interakce, identifikace

Anotace v angličtině

This bachelor thesis introduces the characteristic of the Ukrainians living in the Czech Republic regarding their social inclusion and the state integration policies. It monitors the whole integration process, the main barriers of this process, the attitudes of the social majority and also the migrants' perspectives. The work consists of four chapters in which the main topics are: a brief characterization of the Ukrainians living here, a definition of the social integration, the integration influencing external factors and key areas of the social integration divided according

to Bosswick and Heckmann's typology into structural, cultural, interactive and identificational dimension.

Keywords: social integration, immigrants, social majority, integration policy, residence status, labour market, language, interaction, identification

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. Aktualizovaná Koncepce integrace cizinců: Společné soužití, Usnesení vlády České republiky ze dne 9. února 2011 č. 99 k Aktualizované Koncepci integrace cizinců na území České republiky a k návrhu dalšího postupu v roce 2011 [online], Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2011 [cit.°14.1.°2013]. Dostupný z WWW: <http://www.cizinci.cz/files/clanky/741/uv-09022011.pdf>.
2. ALLPORT, G. W. O povaze předsudků. 1. vyd. Praha: Prostor, 2004.
3. BOSSWICK, W. – HECKMANN, F. Social integration of immigrants: Contribution of local and regional authorities [online]. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2006 [cit.°16.°2.°2013]. Dostupný z WWW: <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2006/22/en/1/ef0622en.pdf>
4. BUCHTÍK, M. Postoje české veřejnosti k cizincům – březen 2012 [online]. Praha: CVVM SOU AV ČR, v.v.i., 2012a [cit.°5.°2.°2013]. Dostupný z WWW: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a6809/f3/ov120416.pdf
5. BUCHTÍK, M. Tolerance k vybraným skupinám obyvatel [online]. Praha: CVVM SOU AV ČR, v.v.i., 2012b [cit.°5.°2.°2013]. Dostupný z WWW: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a6802/f3/ov120411b.pdf
6. Cizinci v ČR 2012 [online]. Praha: Český statistický úřad, 2012 [cit.°28.°1.°2013]. Dostupný z WWW: http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/publ/1414-12-r_2012
7. ČERVENKA, J. Postoje české veřejnosti k zaměstnávání cizinců – březen 2012 [online]. Praha: CVVM SOU AV ČR, v.v.i., 2012a [cit.°6.°2.°2013]. Dostupný z WWW:

- http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a6818/f3/ov120418.pdf
8. ČERVENKA, J. Vztah Čechů k národnostním skupinám žijícím v ČR – březen 2012 [online]. Praha: CVVM SOU AV ČR, v.v.i., 2012b [cit. 25. 2. 2013]. Dostupný z WWW: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a6808/f3/ov120413.pdf
 9. ČIŽINSKÝ, P. Analýza legislativního rámce sociální integrace cizinců v České republice. In RÁKOCZYOVÁ, M. – TRBOLA, R. *Institucionální podmínky sociální integrace cizinců v ČR I.: Integrační politika* 1. vyd. Praha: Barrister & Principal, 2011.
 10. DRBOHLAV, D. a kol. *Migrace a (i)migranti v Česku. Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?*. Praha: SLON, 2010.
 11. GEIST, B. *Sociologický slovník*. Vyd. neuvedeno. Praha: Victoria Publishing, a. s., 1992.
 12. JANDOUREK, J. *Slovník sociologických pojmů. 610 hesel*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012.
 13. JELÍNKOVÁ, M. Přístup (ne)legálních migrantů ke zdravotní péči [online]. Multikulturní centrum Praha, 2007 [cit. 17. 2. 2013]. Dostupný z WWW: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1973899.%20pdf>
 14. LEONTIYEVA, Y. Imigranti v ČR – žádání a nechtění: Současné migrační a integrační politiky v ČR. In RÁKOCZYOVÁ, M. – TRBOLA, R. *Institucionální podmínky sociální integrace cizinců v ČR I.: Integrační politika*. 1. vyd. Praha: Barrister & Principal, 2011.
 15. LEONTIYEVA, Y. *Menšinová problematika v ČR - komunitní život a reprezentace kolektivních zájmu: Slováci, Ukrajinci, Vietnamci a Romové*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006.
 16. LEONTIYEVA, Y. – VÁVRA, M. *Postoje k imigrantům*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, v.v.i., 2009.
 17. RÁKOCZYOVÁ, M. – TRBOLA, R. *Institucionální podmínky sociální integrace cizinců v ČR II.: Role zaměstnání a vybraných*

- institucí v procesu integrace*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2011.
18. RÁKOCZYOVÁ, M. – TRBOLA, R. *Lokální strategie integrace cizinců v ČR*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i, 2008.
 19. RÁKOCZYOVÁ, M. – TRBOLA, R. *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. 1. vyd. Praha: SLON, 2009.
 20. RÁKOCZYOVÁ, M. – TRBOLA, R. *Vybrané aspekty života cizinců v České republice*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i., 2010.
 21. TABERY, P. *Názory veřejnosti na usazování cizinců v ČR* [online]. Praha: CVVM SOU AV ČR, v.v.i., 2012 [cit. 7. 2. 2013]. Dostupný z WWW: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a6837/f3/ov120529a.pdf
 22. TOPINKA, D. – JANOUŠKOVÁ, K. – KLIMENT, P. *Strategie zvládnutí obtížných situací cizinců z Ukrajiny a Mongolska* [online], SocioFaktor s.r.o. a místo vydání neuvedeno, 2010 [cit. 23. 1. 2013]. Dostupný z WWW: <http://www.cizinci.cz/files/clanky/940/strategie.pdf>
 23. UHEREK, Z. – KORECKÁ, Z. – POJAROVÁ, T. *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: vybrané případy významných imigračních skupin v České republice*. Vyd. neuvedeno. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., 2008.
 24. *Ukrajinská iniciativa v ČR* [online]. [cit. 3. 3. 2013]. Dostupný z WWW: <http://www.ukrajinci.cz/>
 25. *Usnesení vlády České republiky ze dne 16. ledna 2013 č. 43 k Postupu při realizaci Aktualizované Koncepce integrace cizinců - Společné soužití v roce 2013* [online], Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2013 [cit. 26. 1. 2013]. Dostupný z WWW: <http://www.cizinci.cz/files/clanky/988/Postup.pdf>
 26. *Velký sociologický slovník*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 1996.

27. ZILYNSKYJ, B. *Ukrajinci v Čechách a na Moravě: stručný nástin dějin*. 1.vyd. Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel a místo vydání neuvedeno, 2002.
28. Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území České republiky v roce 2011 [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2012 [cit. 25. 2. 2013]. Dostupný z WWW: <http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx?q=Y2hudW09NA%3D%3D>